

YONTMATAŞ BULGULARI IŞIĞINDA YUKARI DİCLE HAVZASI'NDA YENİ BİR NEOLİTİK YERLEŞİM: BONCUKLU TARLA

Metin KARTAL*

Harun TAŞKIRAN**

Kaan BULUT***

Onur DİNÇ****

Öz

Yukarı Dicle Havzası'ndaki Neolitik Çağ yerleşimleri son 10 yıl içinde gerçekleştirilen Ilısu Barajı Projesi kurtarma kazıları nedeniyle sayıca artmıştır. Bu durum söz konusu bölgenin şimdiye değin az bilinen Neolitik Çağ arkeolojisi hakkında çok önemli verilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Boncuklu Tarla 2008 yılında yapılan yüzey araştırmaları sırasında keşfedilmiştir. Yerleşimin kazısına 2012 yılında başlanmıştır. Daha önceden bilinen ve çok önemli bir yerleşim yeri olan Çayönü bulgularına ek olarak, sadece bir sezonluk kazı sonucunda ele geçen yontmataş buluntuların analizini içeren bu çalışma havzanın Çanak-Çömleksiz Neolitik B dönemi hakkında çok önemli bilgiler ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Dicle, Ilısu Barajı, Çanak-Çömleksiz Neolitik B, Yontmataş, Obsidiyen, Çakmaktaşı, Ok Ucu, Mikrolit

Abstract

A New Neolithic Settlement in the Upper Tigris Basin in the Light of its Knapped Stone Assemblages: Boncuklu Tarla

Neolithic Age sites in the Upper Tigris Basin have significantly increased in number over the past few years, not least because of rescue excavations related to

---

*Doç.Dr.Metin Kartal, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye / ANKARA. kartalm@ankara.edu.tr

** Prof.Dr.Harun Taşkiran, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye / ANKARA. htaskiran@ankara.edu.tr

*** Arkeolog Kaan Bulut, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji (Prehistorya) Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi. kaanbulutt@gmail.com

**** Arkeolog Onur Dinç. onurdincc@gmail.com

the Ilisu Dam Project undertaken over the last decade. The resultant data has produced significant new information about this hitherto little documented period in the region. Boncuklu Tarla was discovered in 2008 during a field survey, with excavations beginning in 2012. This paper details the knapped stone assemblage from a single season of excavation, material that shed important light on the Pre-Pottery Neolithic B of the Upper Tigris Basin, adding to the information we previously knew from the important site of Çayönü.

Keywords: *Tigris, Ilisu Dam, Pre-Pottery Neolithic B (PPNB), Knapped Stone, Obsidian, Flint, Arrow Head, Microlith*

GİRİŞ

Türkiye'deki Neolitik Çağ araştırmaları, son 10 yıl içinde hızlanan bir ivmeyle nicel açıdan çoğalmaya ve nitel açıdan gelişmeye başlamıştır. Maalesef bu duruma en büyük katkıyı baraj projeleri sağlamıştır. Kültür belgelerinin ve yerleşim yerlerinin -hiç beğenmesek de- baraj gölleri altında kalıyor ve/veya kalacak olması, kurtarma kazıları dediğimiz ve hızlı bir süreçle gelişen bilimsel çalışmalar gerektirmektedir. Keban Barajı ve Atatürk Barajı araştırmaları bu süreçlere arkeolojik açıdan verilebilecek en güzel örneklerdir. Geçtiğimiz yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Birecik ve Kargamış barajlarıyla başlayan bu ivme, son zamanlarda Ilisu Barajı ile devam etmekte olup neredeyse tamamlanma aşamasına gelinmiştir. Ilisu Barajı'nın su rezerv alanı altında kalacak yerleşim yerleri ve kültür belgelerini dikkate alırsak, bugüne değin buradan kazanılan arkeolojik bilginin kültürel kaybı karşılayamayacağı çok açıktır. Buna karşın, Ilisu Barajı öncesinde bu bölgeden bilinen birkaç adet Neolitik yerleşime, bugün en azından tartışmasını dahi yapabileceğimiz 7 yeni Neolitik yerleşim yerinin daha katılmış olması da yadsınamayacak bir gerçektir. Kısacası Yukarı Dicle Havzası Neolitiğini -Çayönü gibi çok iyi araştırılmış bir yerleşimi ayrı bir yerde tutarsak- ancak Ilisu Barajı arkeolojik kazı projeleriyle anlamaya başlamış bulunmaktayız¹.

Ilisu Baraj Gölü etkileşim alanı ve Mardin il sınırları içinde yer alan Boncuklu Tarla, baraj gövdesinin şantiye alanı içinde ve Bermeçok Dere'nin hemen güney kıyısındadır (Harita 1: 8)². Bu nedenle sular altında kalmasa bile baraj inşaat çalışmalarının direkt etkisine maruz kalmış bir yerleşimdir. Mardin Müzesi Müdürlüğü'nün başkanlığında ve Kocaeli Üniversitesi Fen

¹ Bu duruma karşın, hiçbir arkeolojik yerleşim yerinin sular altında kalmasını etik olarak doğru bulmadığımızı belirtmek isteriz.

² Söz konusu harita Harun Taşkiran ve Metin Kartal'ın 2008 yılında Ilisu Baraj Gölü alanında yapmış oldukları yüzey araştırması çalışmalarından alınmıştır (Taşkiran ve Kartal, 2010).

Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof.Dr.Tuba Ökse'nin bilimsel başkanlığında yürütülen kazılar 2012 yılından itibaren yapılmaktadır³. Yerleşim hakkındaki ilk bilgileri 2008 yılında yapılmış olan yüzey araştırmaları vasıtasıyla öğreniyoruz (Taşkıran ve Kartal, 2010; Ökse ve diğ., 2010).

Boncuklu Tarla'ya ilişkin dönemsel açıdan en detaylı bilgi Taşkıran ve Kartal'ın yapmış oldukları yüzey araştırması sonuçlarından bilinmekte olup görece PPNB'ye bağlanmıştır (Taşkıran ve Kartal, 2010: 240-241). Araştırmacılara göre PPNA'ya yönelik tek bir buluntu dışında önemli bir veri de ele geçmemiştir (Taşkıran ve Kartal, 2010: 240). Profesör Ökse'nin 2012 yılı kazıları sonucunda stratigrafi içinden ele geçen yontmataş endüstri buluntuları üzerinde gerçekleştirdiğimiz analiz çalışmaları çok önemli bulguların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Temelde çakmaktaşı (70.695 adet) ve obsidiyen (33.885 adet) olarak iki ana hammaddeye dayalı olan yontmataş endüstrisi şimdilik toplam 104.580 adettir⁴. Her iki hammaddeye yönelik olarak çok küçük boyutlu parçalara rastlanmasına karşın, çakmaktaşıdan yapılmış olanları daha iridir. Bunun nedeni çakmaktaşının yerel özellikler göstermesidir. Yerleşime olasılıkla yaklaşık 250-300 km. mesafeden getirilen obsidiyen⁵ ise ithal malzeme olduğundan ötürü daha küçük boyutludur. Bunun nedeni ise obsidiyenin bütünüyle ekonomik bir biçimde kullanılmasıyla açıklanabilir. Boncuklu Tarla'da çakmaktaşının tüm endüstrideki oranı %67.6 iken obsidiyenin tüm endüstri içindeki oranı ise %32.4'tür.

Yontmataş Endüstri

Teknolojik açıdan Boncuklu Tarla yontmataş endüstrisindeki yerel çakmaktaşı çekirdekler genellikle direkt darbe yöntemiyle yonga üretimine dayalı bir görünüm sergiler. Bu nedenle birçoğu iri, kaba ve şekilsiz çekirdekler kategorisinde değerlendirilebilirler. Az sayıdaki yerel çakmaktaşı çekirdeğin dilgi üretim safhalarına yönelik bir yongalamaya tabi tutulduğunu söyleyebiliriz. Buna karşın, çok kaliteli ve özellikle de kahverengi olan ithal

³ Sayın Ökse'ye ve Mardin Müze Müdürlüğü'ne çalışmalarımızı gerçekleştirmek için verdikleri izinden dolayı teşekkürlerimizi bir borç biliyoruz. Söz konusu kazı, eleme teknikleri açısından Türkiye'nin belki de en detaylı çalışılan birkaç kazısından birisi olup tüm kazı toprağı 2 mm'lik elekten geçirilmiştir.

⁴ Toplam yüz dört bin beş yüz seksen adet olan yontmataş ürünün (irili-ufaklı toplam sayıdır) tek bir sezonluk kazıdan çıkmış olduğunu dikkatlerinize sunuyoruz.

⁵ Dicle Havzası Neolitik yerleşimlerinin hemen bütününde, Doğu Anadolu Bölgesi'nin obsidiyen kaynaklarının kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Boncuklu Tarla obsidiyenlerinin de benzer makroskopik özelliklerinden ötürü aynı kökene sahip olmaları gerektiği kanısındayız.

çakmaktaşı dilgi çekirdekleri de mevcuttur. Bu dilgi/dilgicik çekirdekleri ya mermi biçimli (Çizim 1: 1, 2) ya da tek kutuplu prizmatik ve/veya piramit biçimli (Çizim 1: 3, 4) tipolojiler gösterirler. Elde edilmiş olan ürünlerin mikrodilgi üretimine yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Böylesi teknolojilerin bütününde yongalama açısından baskı ile yongalama tekniklerinin kullanıldığını görmekteyiz. Başlangıçta son halinden çok daha iri olan bu çekirdeklerden iri dilgi üretildiğini, ancak baskı teknikli üretimin devam etmesi sonucunda mikrodilgilerin elde edildiğini anlıyoruz. Trapez ve üçgen kesitli iri dilgilerin varlığı (Çizim 3: 1-4; Çizim 6), bu tekniğin başlangıçta iri dilgi ürettiğinin en temel kanıtı niteliğindedir. Çekirdek parçaları ile tepeli dilgi (Çizim 1: 5) gibi tekniğe yönelik yan ürünlerin mevcudiyeti, yongalamanın yerleşimde yapıldığını göstermektedir. Küçük boyutlu ve çok sayıdaki obsidiyen artığının yerleşimdeki varlığı ile yine küçük boyutlu obsidiyen mermi çekirdekleri yanında piramit biçimli ve tek kutuplu prizmatik çekirdeklerin varlığı, yongalamanın yerleşimde yapıldığı kanaatini güçlendirmektedir. Dolayısıyla obsidiyenin yerleşime temelde dilgi/dilgicik üretmek amacıyla hazırlanmış çekirdek şeklinde getirildiği kanısındayız. Bu durumda obsidiyen çekirdeklerin ön formları kaynağında verilmiştir. Başlangıçta nispeten irice olan bu parçaların baskıyla yongalanmaları neticesinde ürünler küçülmüştür. Dilgi/dilgicik üretim biçimleri ise teknik olarak çakmaktaşı ya da obsidiyen hammadde açısından önemli bir farklılık içermez. Her iki hammaddeye yönelik benzer boyuttaki dilgiler ve benzer boyuttaki mikrodilgi örnekleri bunun en güzel kanıtını sergiler. Bu süreç içinde benzer çekirdek tablaları, benzer dönümlü parçalar ve benzer çekirdek *distal* uç kısımları (*apex*) gibi yan ürünler de görüşlerimizi destekleyen diğer unsurlardandır.

Boncuklu Tarla diğer çağdaşı olduğunu düşündüğümüz yerleşimlere göre mikrolitik alet endüstrisi açısından oldukça zengindir (Çizim 2). Bu durumun şimdilik kaydıyla tek nedeni, yerleşimdeki kazı toprağının 2 mm'lik elekten geçirilmiş olmasıdır. Kazılar sırasında genellikle yapılmayan ya da yapıyorsa da iri eleklerden geçirilen kazı toprağı içinden bu bahsi geçen mikrolitlerin ele geçmesi sadece mucizelere kalmıştır diyebiliriz. Boncuklu Tarla bu durumu izlemiş olduğu kazı tekniği ile tersine çevirmiştir. Yıllar öncesinde Neolitik toplumların mikrolitik alet kullanmadığı dillendirilir ve üniversitelerde bu şekilde bir öğreti yapılırdı. Zaman içerisinde tersine dönen bu yanlış öğretinin, yeni kazılarla yeniden şekilleniyor olması ise önemli bir ayrıntıdır.

Teknik açıdan genellikle geometrik olmayan mikrolitlerle temsil edilen Boncuklu Tarla, sadece yarım biçimli mikrolitlerden oluşan çok az bir geometrik mikrolit koleksiyonu içerir. Geometrik olmayan mikrolitlerin

(Çizim 2: 7-25) geneli ise, genel formu üçgene benzeyen ancak teknik açıdan eğik budanmış sırtlı dilgiciklerle (Çizim 2: 7-15) karakterizedir. Bunlar klasik “üçgen” mikrolitlerden farklıdır. Bunların boyutları oldukça küçük olup uzunlukları 1 cm'den daha küçük olabilen tam ürünler bile mevcuttur. En uzunları ise 2 cm civarındadır. Bu mikrolitler için belirli bir hammadde tercihi olmamış görünmektedir. Çünkü hem obsidiyen (Çizim 2: 7-9, 13) hem de çakmaktaşı (Çizim 2: 10-12, 14-15) örnekler oldukça yaygındır. Dolayısıyla olası fonksiyonları av silahı olan (Kartal, 2009: 7; Kartal, 2012: 483) bu mikrolitler hakkında hammadde açısından herhangi bir tercihe gidilmemiş olunması, her iki ürünün de mevcut fonksiyona yönelik olduğu anlamını taşır. Bu mikrolitlerin -sayıca az olmakla birlikte- iç yüzeylerinin uç kısımlarındaki almaşık düzeltileler, mikrogravet teknolojisine işaret eden önemli verilerdendir (Kartal, 2009). Böylesi bir geleneğin hem Levant hem de Anadolu'dan üstelik çok daha evvelki dönemlerde bile biliniyor olunması bizi şaşırtmamıştır (Kartal, 2009). Ancak söz konusu bölge ve dönemi açısından da daha önce bilinmeyen bir tekniğin mevcudiyetini belirtmek isteriz. Yerleşimdeki yarım ay biçimli mikrolitlerin daha erken örneklerini yöredeki Körtik Tepe kazılarında biliyorduk (Kartal, 2012: 483-484). Dolayısıyla Boncuklu Tarla'dan daha eskiye tarihlenen Körtik Tepe'de çok daha fazla sayılarla karşımıza çıkan yarım ayların zaman içerisinde terkedildiğini söyleyebiliriz. Bu durumda bölgede Çanak-Çömleksiz Neolitik A sonrasında, genel formu üçgen biçimli eğik budanmış sırtlı dilgiciklerin baskın olduğu bir mikrolitik endüstri ile karşılaşırız.

Boncuklu Tarla'nın silah olarak kullanılan diğer bir yontmataş alet grubu ise saplı uçlardır (Çizim 3). Genel tipolojileri itibarıyla bu uçlar; sapları, kesitleri ve düzeltileleri açısından farklılıklar gösterirler. En genel ve bol miktarda ele geçen tipler uzun yaprak biçimli ve sap ile gövde arasındaki açıları 170^0 'den büyük olan parçalar ile temsil edilirler (Çizim 3: 5-9). Bu uçların sap kısımları iç yüzeyde her iki kenardan baskıyla yapılmış kaplayan düzeltileler içerirler. Kimilerinde düzeltileler kenarsal ve/veya marjinal olup yüzeye de neredeyse paraleldir. Dolayısıyla bunlar da baskıyla düzeltilelenmişlerdir. Daha az sayılarda ele geçen, genellikle iç yüzeyde ancak kısmen dış yüzeyde de olabilen ve sap ile gövde arasındaki açıları 120^0 - 160^0 değerleri arasında olan (Çizim 3: 1-4), ayrıca kısmen kaplayan kısmen de marjinal düzeltileler taşıyan ikinci grup uçlar da önemli silahlardandır. Bu gruptaki parçalar da baskılamayla düzeltilelenmişlerdir. Az sayıda sağlam ele geçen böylesi parçaların uç kısımlarının da baskı düzeltile içerdiği görülmüştür. Yukarıdaki bu iki grup uç tipolojisini gösteren tüm parçalar hem üçgen hem de trapez kesitlere sahip olup dilgi taşımaları üzerine yapılmışlardır. Bunların birçoğu da ithal çakmaktaşıdır. Son gruptaki uç

tipleri ise yüksek trapez ya da yüksek üçgen kesitli olup iç yüzeyleri bütünüyle baskıyla yapılmış kaplayan düzeltiler içerirler. Bu nedenle bu parçaların iç yüzeyleri dışbükey kavislidir. Bu uçların kimilerinin üst yüzeylerinde de kısmen kaplayan fakat daha çok marjinal düzeltiler görülebilmektedir. Bu 3 grup uç örneklerinin neredeyse tamamı kırıktır. Çok az sayıdaki örnek sağlam olarak ele geçmiştir. Avi Gopher'in Levant'dan yapmış olduğu tip listelerine göre (Gopher, 1994) Boncuklu Tarla uçları: A5, A18 ve A6 ile A6 yani Amuq uçlarına benzeyen fakat daha fazla kaplayan düzeltiler içeren örnekler ile temsil edilirler.

Boncuklu Tarla kazıyıcılar açısından oldukça zengin bir koleksiyon içerir (Çizim 4). Geneli ön kazıyıcı olarak nitelenen bu aletlerin taşımaları yonga ve dilgi olup çok çeşitli tipolojiler gösterirler. Yuvarlak (Çizim 4: 7), yarı yuvarlak (Çizim 4: 8), mikro (Çizim 4: 6), dilgi üzerine (Çizim 4: 2-5) ve yonga üzerine (Çizim 4: 1) basit ön kazıyıcılarla birlikte omurgalı ön kazıyıcı (Çizim 4: 9) örnekleri de mevcuttur. Kazıyıcıların geneli çakmaktaşı üzerine olup obsidiyen örnekler çok azdır. Bununla birlikte boyutları iri olabilen ve aynı zamanda omurgalı olan, genellikle de kaba işlerde kullanılan kazıyıcılar da önemli grup içerisinde yer alır.

Yerleşimin adından da anlaşılacağı üzere kazılardan bol miktarda boncuk ele geçmektedir. Söz konusu bu boncukların yerleşimde yapıldığını işaret eden çok sayıda taş delgi ile karşılaşmaktadır (Çizim 5). Öyle ki bu delgilerin "matkap" çapı 2 mm'ye varabilen incelikler gösterebilmektedir. Geneli kırık olarak ele geçmiş olan bu delici aletlerin aynı zamanda uzunluğu 3 cm'ye varabilen delikler açabilme kapasitesi dahi mevcuttur. Bu delgilerin el içinde değil bir mekanizmaya monte edilerek çalıştırılmış olması gerektiği inancındayız. Taş delgilerin neredeyse bütünü çakmaktaşı üzerine işlenmiştir.

Yontmataş endüstride bir diğer önemli grubu orak dilgiler (Çizim 6) oluşturmaktadır. Orak dilgilerin bütünü çakmaktaşı üzerine olup iki temel tipoloji gösterirler: Bunlardan birincisi keskin kenarında (ya da kenarlarında) sadece silika parlaklığı içeren örneklerdir (Çizim 6: 2-5). İkinci grubu ise kenarları dişleme çentikleri içeren ve aynı zamanda silika parlaklığına sahip örnekler oluşturur (Çizim 6: 1, 6-9). Çanak-Çömleksiz Neolitik dönemin özellikle geç aşamalarında karşımıza çıkan böylesi dişlemeli ve silika parlaklığı içeren örnekler, dönemsel açıdan PPNB'yi işaret edebilen örneklerdir kanısındayız.

Boncuklu Tarla'nın daha az sayılarda olmakla birlikte; taş kalemler, düzeltili dilgi-dilgicikler ve *chanfrein* ile budanmış parçalar gibi diğer yontmataş unsurları da mevcuttur. Bizim çalışma konumuzun dışında da olsa

yerleşimden birçok iri sürtmetaş alet ele geçmektedir. Çalışmamız sırasında karşılaştığımız ilginç bir buluntu grubu da kayda değerdir. Bu buluntu grubu temelde obsidiyen hammaddeden üretilmiş olup öncelikle yontularak kaba hatları tasarlanmış (Çizim 7) ve daha sonra sürtülerek şekillendirilmiş ve fonksiyonları henüz belli olmayan ürünlerden ibarettir. Elimizdeki mevcut belgeler değerlendirildiğinde kanımızca ilk formu yontularak hazırlanmış bitmemiş ürünlerle süreç içerisinde sürtülerek şekillendirilmiş son ürünler şeklinde olabilen bu buluntular, belki de labret veya sayaç olarak nitelenebilecek olası fonksiyonlara hizmet etmekteydi. Kimi yazarlarca tıkaç olarak da betimlenmiş örnekler de bu grup içerisinde değerlendirilebilir. Bu örneklerden birisi 2008 yılı yüzey araştırmamız sırasında da ele geçmişti (Taşkıran ve Kartal, 2010: 240, 244).

SONUÇ

Yukarı Dicle Havzası'ndaki PPNB'ye mutlak olarak tarihlendirilen tek yerleşim yeri Çayönü'dür (Erim-Özdoğan, 2011a). Bölgede henüz mutlak tarihlendirme sonuçları bilinmemekle birlikte PPNB'ye atfedilen bir diğer yerleşim yeri ise kazısı son yıllarda yapılan Sumaki Höyük'tür (Erim-Özdoğan, 2011b). Boncuklu Tarla bulgularının kanımızca PPNB'ye bağlanması gereken yontmataş buluntuları ise özellikle Çayönü'nün PPNB'ye tarihlenen ve Orta Fırat kültürleri etkisinin başladığı safha ile karşılaştırılabilir. Bu da Çayönü'nde M.Ö. 8.000 ile M.Ö. 7.500/7.000 arasındaki bir aralığa denk gelmektedir. Sumaki Höyük PPNB yontmataş bulguları arasında *BAI*⁶ olarak nitelendirilen iri ok uçlarının bulunmaması, bu yerleşimi Boncuklu Tarla'dan farklı kılar. Çünkü Boncuklu Tarla'nın büyük ok uçları, endüstrinin önemli aletleri arasındadır. Boncuklu'nun tek silah tipi *BAI* grubu olmayıp, eğik budanmış sırtlı dilgicikler olarak niteleyebileceğimiz ve genellikle üçgen formlu mikrolitler şeklinde diğer bir grubu daha vardır. Ancak söz konusu *BAI* grubunun kullanım yerleri ile mikrolitik grubun kullanım alanlarının farklı olduğunu düşünmekteyiz. Ancak bu durumun Boncuklu Tarla'nın ekonomik girdileri arasında yer alan faunal türlerin ne olduğu ve bunların evcil-yabanıl ayırımlarının tanımlamalarından sonra açıklanabileceğini de belirtmemiz gerekmektedir. Boncuklu'da çakmaktaşın obsidiyene oranla tercihen daha fazla kullanımı da (%68 çakmaktaşı kullanımı) bu yerleşimi Sumaki'den ayıran bir diğer farklılıktır. Ancak bu durum da kültürel ya da teknolojik bir farktan öte, hammaddeye ulaşım olasılıklarıyla ilgili olabilir. Öte yandan her iki yerleşimde de mermi biçimli çekirdeklerin kullanılıyor olması benzer tekniklerin de varlığını kanıtlar.

⁶ “*Big arrowhead industries* = Büyük ok ucu endüstrileri”

KAYNAKÇA

ERİM-Özdoğan, Aslı. “Çayönü”, *The Neolithic in Turkey, New Excavations and New Research, The Tigris Basin*, Editörler: M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2011a. 185-269.

-----.“Sumaki Höyük. A New Neolithic Settlement in the Upper Tigris Basin”, *The Neolithic in Turkey, New Excavations and New Research, The Tigris Basin*, Editörler: M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2011b. 19-60.

GOPHER, Avi. *Arrowheads of the Neolithic Levant: A Seriation Analysis*, Indiana: 1994.

Kartal, Metin. *Konar-Göçerlikten Yerleşik Yaşama Geçiş, Epi-paleolitik Dönem, Türkiye’de Son Avcı-Toplayıcılar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: 2009.

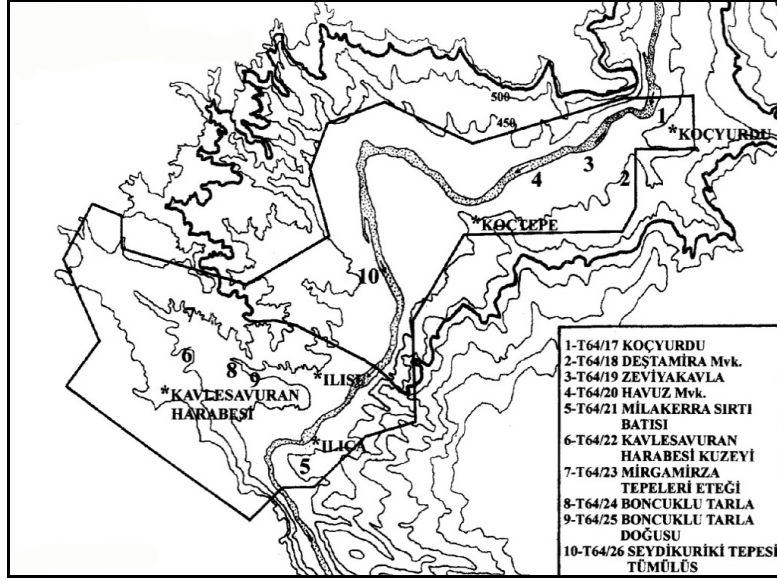
-----.“Körtik Tepe Yontmataş Endüstrisi”, *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, 2012. 475-90.

ÖKSE, Tuba, Ahmet Görmüş ve Erkan Atay. “İlisu Barajı İnşaat Sahası 2008 Yüzey Araştırması”, *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, 2010. 333-49.

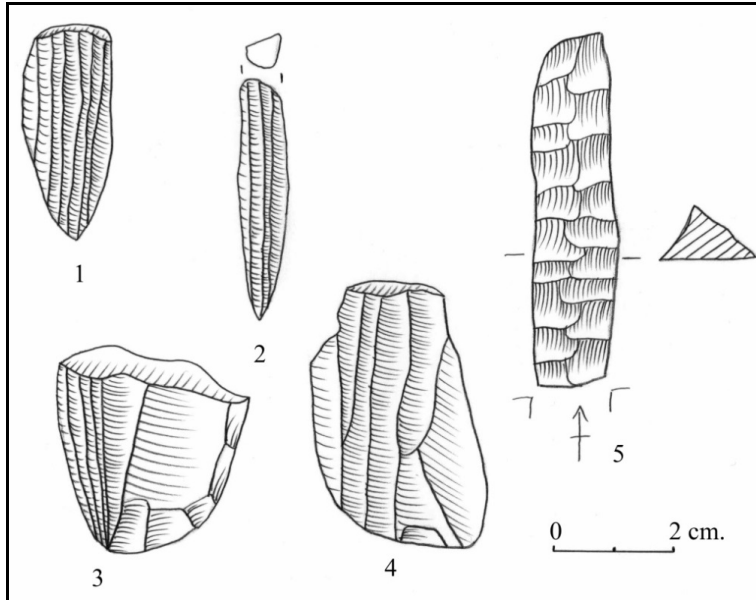
TAŞKIRAN, Harun ve Metin Kartal, “2008 Yılı Ilisu Baraj Gövdesi Alanı Yüzey Araştırması”, *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı-III*, 2010. 233-44.

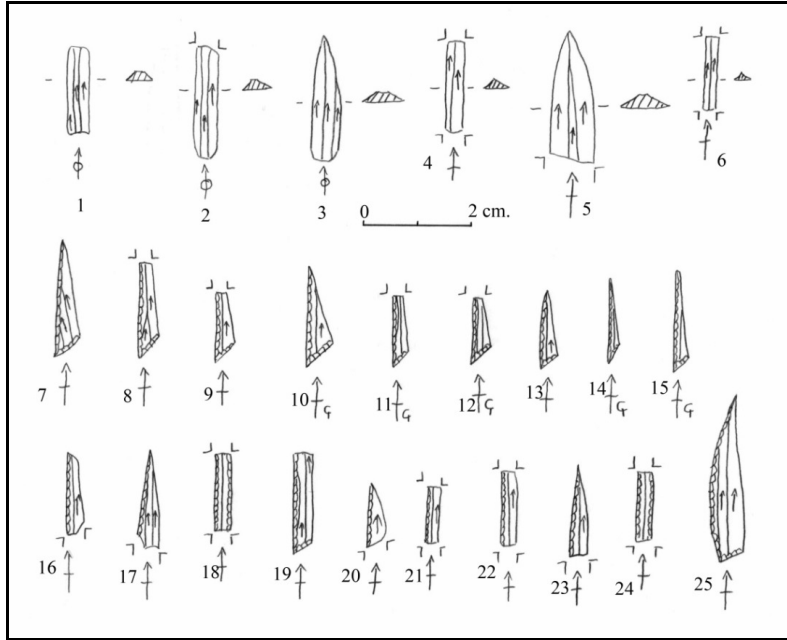
EKLER:

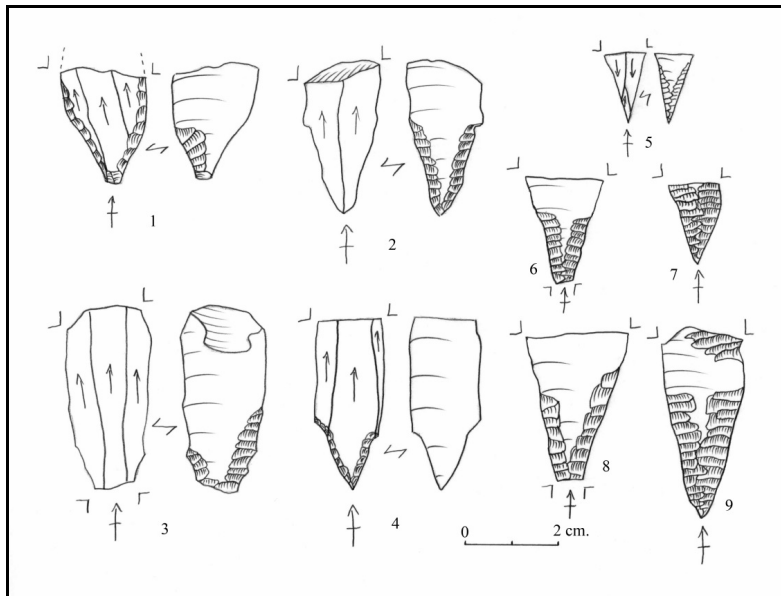
HARİTA 1

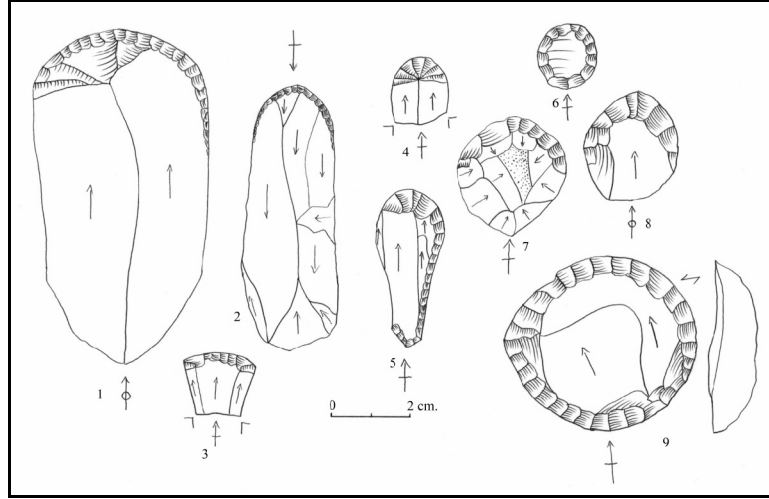
ÇİZİM 1

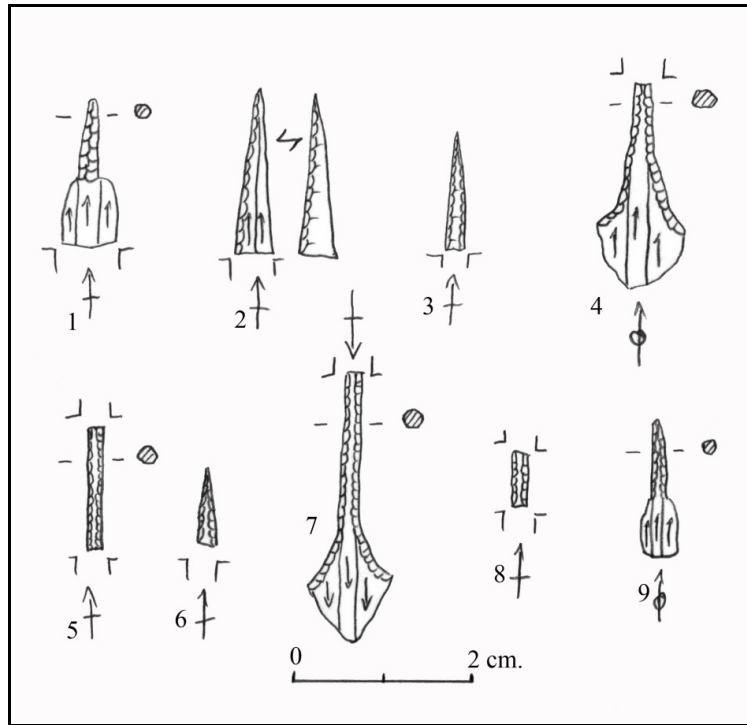
ÇİZİM 2

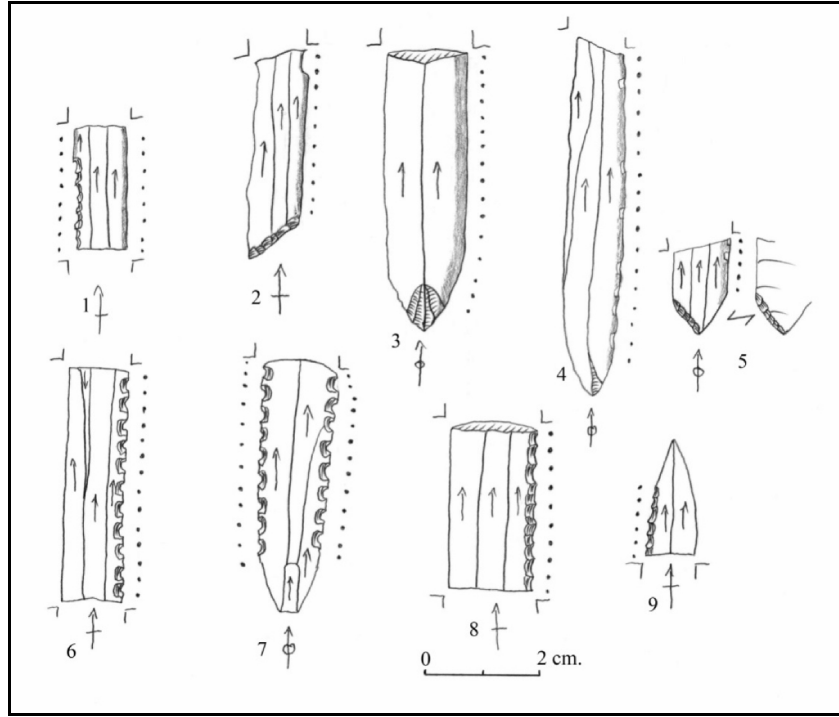
ÇİZİM 3

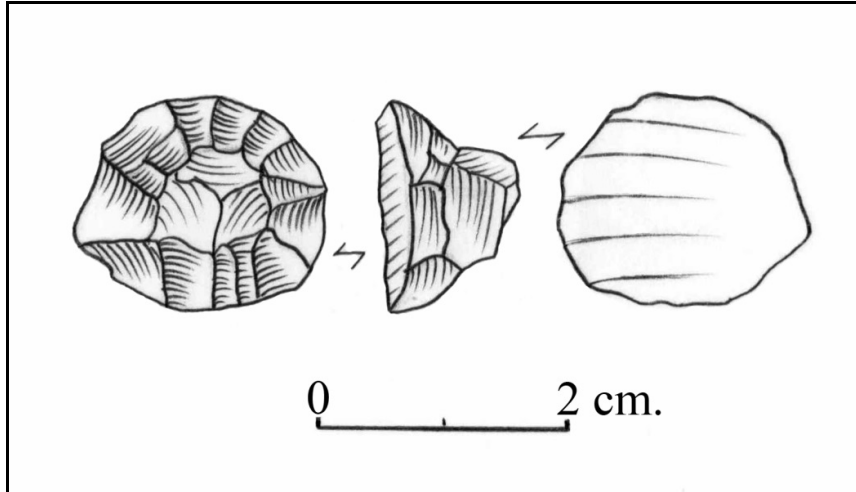
ÇİZİM 4

ÇİZİM 5

ÇİZİM 6

ÇİZİM 7